

Formování struktury zemědělství a potravinářského průmyslu

Forming of the structure of the agricultural and food industries

Pavel Tomšík

Abstract

The paper deals with the issues of forming of structures of agricultural and food industry, which are influenced by the external environment and are exposed to the processes, which happen within it. Current processes, which we can see and which characterise the market economy are technical and technological development, concentration, internationalisation and globalisation. The paper monitors the development of particular forms and their composition, as it is theoretically understood in agri-food structure in the European Union countries. Simultaneously the relation of industry, sector and businesses in the whole system is defined.

The paper is a part of solution of the research plan of the Faculty of Business and Economics Mendel University of Agriculture and Forestry in Brno, No. MSM 431100007.

Anotace

Publikovaný příspěvek se zabývá problematikou formování struktur v zemědělství a potravinářském průmyslu, které ovlivňuje vnější prostředí a jsou vystaveny procesům, které v něm působí. Současné procesy, které můžeme pozorovat a jež charakterizují tržní ekonomiky, jsou technický a technologický pokrok, koncentrace, internacionalizace a globalizace. Příspěvek sleduje vývoj jednotlivých forem a jejich skladbu, tak jak je teoreticky chápán v agropotravinářské struktuře v zemích Evropské unie. Současně je definován vztah odvětví, sektoru a podniků v celém systému.

Práce je příspěvkem k řešení Výzkumného záměru MSM 431100007 na PEF MZLU v Brně.

Key words

agriculture, sector, industry, food industry, structure, processes

Klíčová slova

zemědělství, sektor, odvětví, potravinářský průmysl, struktura, procesy

Úvod

Formování struktury zemědělství, potravinářského resp. zpracovatelského průmyslu je dáno historickým vývojem, to znamená, že je podřízen vývoji v čase. Je také podřízen procesům, které můžeme identifikovat v podmínkách tržní ekonomiky. Jedná se o proces technického a technologického vývoje, procesy koncentrační s návazností na procesy internacionalizační a zvláště v těchto posledních letech musíme brát v úvahu proces globalizace, který je procesem s rozvojovou křivkou v současném ekonomickém prostředí. Rychlost těchto procesů je těžko předvídatelná a proto je musí jednotlivé prvky tj. podniky ve sledovaných sektorech neustále

vyhodnocovat a hledat v nich samozřejmě příležitosti, také ohrožení a současně podle nich hodnotit silné a slabé stránky. Analýza agropotravinářského systému se vyznačuje svou komplexností. Chceme-li reagovat nebo přizpůsobovat se vztahům nabídky a poptávky po zemědělských a potravinářských produktech, je třeba počítat s celým souborem ekonomických a sociálních činitelů, které působí v agropotravinářském řetězci. Počítejme s producenty a spotřebiteli, rovněž se zpracovateli, obchodními zprostředkovateli, intervenčními organizacemi. Všichni tyto činitelé se musejí začlenit jako prvky do prostředí studovaného systému v němž působí na formování struktury. Ve vztahu k celosti systému je nutné disponovat nástroji, které nám povolí identifikovat a pozorovat všechny rozdílné činitele, kteří jsou součástí agropotravinářského systému, pochopit důvody a původ vztahů, jejich vzájemné ovlivňování a kombinace, které přispívají k produkci potravin a surovin, napodobit, modelovat sledované procesy, vytvořit a zdůvodnit transformační tendence, měřit cenu a dopady určitých zásahů do systému.

Věnovat se výzkumu zmíněných sektorů zemědělství a zpracovatelského resp. potravinářského průmyslu má svůj význam, neboť zájem o odvětví výroby potravin, nápojů a pochutin vyplývá z výrazného podílu jejich produktů ve spotřebním koši. Podíl potravin tvořil v roce 2000 ve spotřebě domácností 20 procent, včetně tabáku a alkoholických nápojů necelých 28 procent. Rozměr zemědělství a potravinářství v republice je trvale snižován importem zahraničních potravinářských produktů.

Cíl a metodika

Cílem tohoto příspěvku je získat studiem dostupných informačních zdrojů přehled o prvcích zemědělského resp. potravinářského systému, tak jak se vytvořil v zemích Evropské unie a v některých aspektech srovnat tuto strukturu systému s podmínkami v České republice. Analýzou zjištěných poznatků sestavit systém aktivit, které formují strukturu zemědělství a zpracovatelského průmyslu, vymezit funkční podsystémy, socioekonomické jednotky a uvést jejich formy.

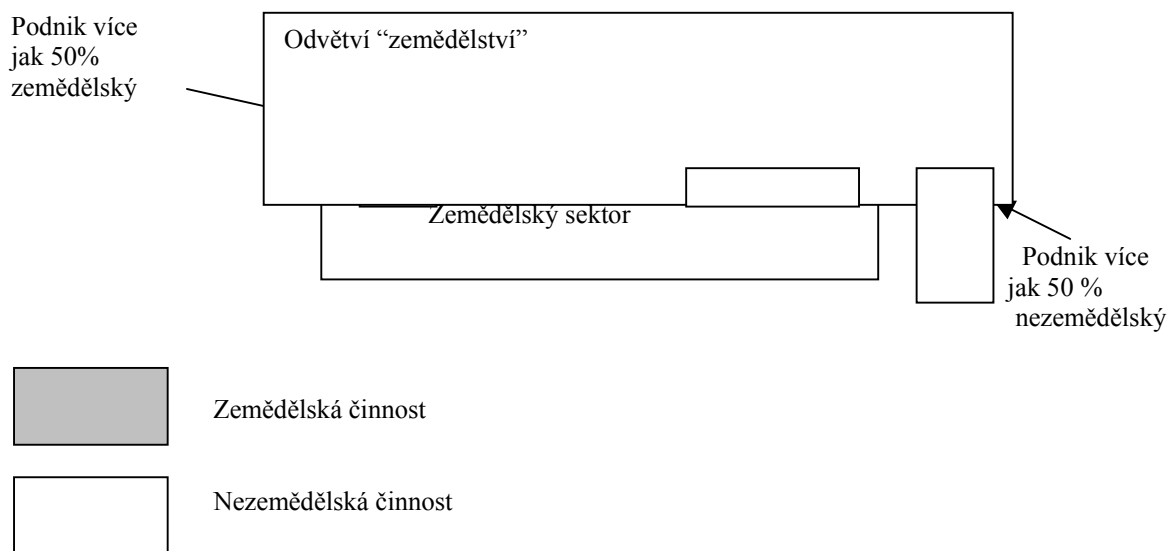
K dosažení cílů bude použita situační analýza zaměřená na externí prostředí a sběr informací bude proveden nepřímým získáváním demografických, sociálně kulturních, ekonomických, obchodních, technologických, politicko-právních informací, které jsou uveřejňovány v odborných publikacích, příručkách, sbornících z konferencí a seminářů. Metodický postup vychází rovněž z potřeb výzkumného záměru citovaného v anotaci příspěvku.

Výsledky a diskuse

Agropotravinářský systém je formován relativně velkým počtem subjektů, které mají návaznost na základní funkce, které musí celý systém zajišťovat. Můžeme ho rozdělit do pěti podsystémů:

1. Zemědělská produkce, která v členění na rostlinnou a živočišnou produkci vytváří nezbytnou základnu pro výrobu potravin. Stále větší část produkce ne-li celá je prodána mimo podnik producenta.
2. Průmysl agropotravinářský vytváří navazující strukturu zpracování surovin, stabilizuje produkci, zpracovává, přizpůsobuje výživovým zvyklostem, diverzifikuje ji. Může být rozlišen na průmysl podle stupně zpracování (1. až 3. stupeň) což má návaznost na stupeň životní úrovně a úroveň potravinářských služeb.

3. Spotřebitel přijímající jako konečný klient potravinářské produkty ze tří základních zdrojů - zemědělství, potravinářského průmyslu a z restauračních zařízení jako službu.
4. Obchodní činnosti zajišťující přechod agropotravinářských produktů od výrobce ke konečnému spotřebiteli prostřednictvím logistiky a činností s ní spojených včetně předprodejních služeb jako třídění, kalibrování, balení aj. Dále navazující skladování, doprava a uvedení na trh podle požadavků kupujících. Poslední aktivitou jsou činnosti obchodní spojené s právními aspekty.
5. Průmysl a služby navazující na agropotravinářský sektor. Do této oblasti je zahrnován i export a import buď surovin nebo konečných produktů. Tímto vlivem je agropotravinářský systém výrazně otevřen působení vnějšího globálního nebo lokálního prostředí. Uvedené aktivity takto formovaného prostředí jsou realizovány v socioekonomických produkčních jednotkách, které jsou vymezeny materiálními zdroji a přítomností zdrojů lidských. Z hlediska teoretického členění a přidané hodnoty jsou socioekonomické jednotky začleněny do tří výrobních systémů nebo stupňů - 1. řemeslnický, 2. manufakturní s moderními technologiemi, 3. průmyslový jež je charakterizován velkými zdroji. Uvedené socioekonomické jednotky produkce nabývají různých podnikatelských forem, které mohou přijímat tyto názvy: 1. Rodinný podnik 2. Kapitálový podnik 3. Družstvo (družstevní podnik) 4. Státní podnik, veřejný podnik. Při situační analýze formování struktury zemědělství a zpracovatelského průmyslu doplníme ještě vymezení sektoru a odvětví. MALASSIS (1992) chápe sektor jako seskupení podniků, které provádějí každý stejnou hlavní činnost, tzn. že jim zajišťuje největší část obrátu. Odvětví je definováno podle jeho vymezení k určitému produktu (viz. obr. 1).

Obr. 1 Zemědělský sektor a odvětví "zemědělství"

Klasifikace podle sektorů a odvětví může být zvláště při analýze zemědělství a potravinářství nedostatečná a je možno přijmout toto schéma.

Agroprůmyslový výrobní systém (APVS) v sobě zahrnuje komplex agropotravinářský (KAP), který zahrnuje zpracování potravinářských i nepotravinářských surovin a dále návazný průmysl a služby (PS), kam zahrneme dopravu, energii, chemii, strojírenství, výrobu skla, papíru, plastů a služby.

Vlastní komplex agropotravinářský (VKAP) zahrnuje vlastní produkci (zemědělství, průmysl zemědělský a potravinářský - PAP) a zpracování potravin určených pro trh, kam zahrneme distribuci (DAP) a restaurace, hotely a společné stravování (HR). Mezi těmito prvky probíhají vazby, které upravují vztahy a toky materiálu, surovin, peněz.

Díky předchozímu vymezení formy struktury zemědělství a potravinářského průmyslu resp. průmyslu zpracovatelského, jak se vyvinula v EU, bychom ji mohli využít při určení konkrétní struktury, pro podmínky České republiky. Najdeme zde uvedených pět podsystémů i popsané socioekonomické výrobní jednotky začleněné do tří výrobních systémů, které v České republice nabývají forem vymezených Obchodním zákoníkem.

Závěry

Podnikatelská struktura zemědělství (OKEČ A) v posledním období stagnuje. Týká se to podniků fyzických osob (PFO) i podniků právnických osob (PPO). Dochází však k restrukturalizaci uvnitř PPO a to je hlavní rozdíl oproti tomuto sektoru v EU, kde převládají právě formy PFO. V průmyslu potravinářském a tabákovém (OKEČ DA 15,16), který navazuje na zemědělství (A) stále probíhá proces restrukturalizace s různou intenzitou. Podniky se přizpůsobují konkurenčním a ekonomickým podmínkám a vyrovnávají se s evropskými standardy. Pozice odvětví v rámci zpracovatelského průmyslu je významná z hlediska tržeb, přidané hodnoty a počtu zaměstnanců.

LITERATURA

MALASSIS, L. *Initiation à l'économie agro-alimentaire* Hatier, Paris, 1992, 335 s. ISBN 2-218-05014-5.

MZe ČR *Panorama potravinářského průmyslu ČR 2000*. VÚZE, Praha, 2001, 88 s.

MZe ČR *Zpráva o stavu zemědělství ČR na rok 1999 "Zelená zpráva"*. Agrospoj Praha 2000. 124 s. ISBN 80-7084-165-6.